

УДК 343.85:349.22(477)
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.356>

М. Д. Ждан
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені професора О. І. Процевського
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
orcid.org/0000-0002-7773-0402

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОХОРОНИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

У статті розглядається стан наукової розробки проблем запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні. Зазначено, що сучасне кримінальне право налічує достатню кількість праць, присвячених вирішенню різних проблем Особливої частини чинного Кримінального кодексу України. Більшість наукових робіт вчені присвятили алгоритму зниження криміногенних чинників найбільш небезпечних та поширених кримінальних правопорушень. Наразі кримінологічна ситуація в Україні свідчить про зростання кількості суспільно небезпечних діянь майже у всіх сферах людського буття. Не є виключенням і кримінальні правопорушення проти трудових прав громадян. У зв'язку із цим кримінальне законодавство потребує певних змін, котрі можуть бути внесені виключно за рахунок консолідації зусиль теоретиків та практиків, а також плідної наукової роботи. Вказується, що дослідження теоретичного масиву кримінально-правової та кримінологічної науки з питань захисту трудових прав з моменту прийняття чинного КК України 2001 року і до сьогодні надало можливість класифікувати останній на дві групи за ознакою предмета дослідження: 1) феномен кримінальних правопорушень проти трудових прав, їх ознаки, понятійно-категоріальний апарат та механізм кримінально-правової протидії; 2) суб'єкт кримінального правопорушення проти трудових прав: дефініція, класифікація, типологія. Автор звертає увагу на те, що у кримінальному праві дуже обмежена кількість праць, котрі комплексно б розглядали феномен кримінальних правопорушень проти трудових прав людини. Останнє є не в повній мірі обґрунтованим, оскільки, фактично, трудові права громадян як об'єкт кримінально-правового захисту передбачено не тільки у п'ятому розділі Особливої частини Кримінального кодексу України. Трудові правовідносини в межах кримінального законодавства нашої держави захищені також у сьомому розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності; у ст. 270 КК України; у десятому розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти безпеки виробництва.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальне право, кримінологія, запобігання, трудові права, трудові правовідносини, безпека виробництва.

Zhdan M. D. STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF ISSUES OF CRIME PREVENTION IN THE FIELD OF PROTECTION OF LABOR RELATIONS IN UKRAINE

The article considers the state of scientific development of problems of prevention of criminal offenses in the field of labor protection in Ukraine. It is noted that modern criminal law has a sufficient number of works devoted to solving various problems of the Special Part of the current Criminal Code of Ukraine. Most of the scientific work scientists have devoted to the algorithm for reducing the criminogenic factors of the most dangerous and common criminal offenses. Currently, the criminological situation in Ukraine shows an increase in the number of socially dangerous acts in almost all spheres of human life. Criminal offenses against the labor rights of citizens are no exception. In this regard, criminal law needs some changes that can only be made through the consolidation of the efforts of theorists and practitioners, as well as fruitful scientific work. It is indicated that the study of the theoretical array of criminal law and criminological science on labor protection since the adoption of the current Criminal Code of Ukraine in 2001 and to date has provided an opportunity to classify the latter into two groups on the basis of research: 1) features, conceptual and categorical apparatus and mechanism of criminal law counteraction; 2) the subject of a criminal offense against labor rights: definition, classification, typology. The author draws attention to the fact that in criminal law there is a very limited number of works that would comprehensively address the phenomenon of criminal offenses against human rights. The latter is not fully justified, because, in fact, the labor rights of citizens as an object of criminal protection are provided not only in the fifth section of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. Labor relations within the framework of the criminal legislation of our state are also protected in the seventh chapter, devoted to criminal offenses in the sphere of economic activity; in Art. 270 of the Criminal Code of Ukraine; in the tenth chapter, devoted to criminal offenses against safety of production.

Key words: criminal offense, criminal law, criminology, prevention, labor rights, labor relations, production safety.

Сучасне кримінальне право налічує достатню кількість праць, присвячених вирішенню різних проблем Особливої частини чинного Кримінального кодексу України. Більшість наукових робіт вчені присвятили алгоритму зниження криміногенних чинників найбільш небезпечних та поширених кримінальних правопорушень. При цьому слід відмітити, що наразі кримінологічна ситу-

ація в Україні свідчить про зростання кількості суспільно небезпечних діянь майже у всіх сферах людського буття. Не є виключенням і кримінальні правопорушення проти трудових прав громадян. У зв'язку із цим кримінальне законодавство потребує певних змін, котрі можуть бути внесені виключно за рахунок консолідації зусиль теоретиків та практиків, а також плідної наукової роботи.

Дослідження теоретичного масиву кримінально-правової та кримінологічної науки з питань захисту трудових прав з моменту прийняття чинного КК України 2001 року і до сьогодні надало можливість класифікувати останній *на дві групи за ознакою предмета дослідження*: 1) феномен кримінальних правопорушень проти трудових прав, їх ознаки, понятійно-категоріальний апарат та механізм кримінально-правової протидії; 2) суб'єкт кримінального правопорушення проти трудових прав: дефініція, класифікація, типологія. Враховуючи вказане, з метою встановлення прогалів у кримінально-правовій та кримінологічній науці в частині кримінальних правопорушень проти трудових прав громадян та їх протидії, пропонуємо зупинитись більш детально на вивченні сучасних наукових підходів до їх визначення.

Відтак, кримінально-правові та кримінологічні проблеми протидії кримінальним правопорушенням проти виборчих, трудових та інших особистих прав громадян висвітлювались у працях Ю. В. Александрова, П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, П. С. Берзіна, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, О. О. Дудорова, В. П. Ємельянова, М. Й. Коржанського, Я. О. Лантінова, О. М. Литвинова, С. Я. Лихової, М. В. Мазура, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, М. І. Мірошника, М. О. Мягкова, Ю. В. Орлова, В. І. Павликівського, О. С. Сотули, В. П. Тихого, А. Н. Трайніна, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка, М. В. Фоменко, М. І. Хавронюка та інших вчених.

Насправді, у кримінальному праві дуже обмежена кількість праць, котрі комплексно б розглядали феномен кримінальних правопорушень проти трудових прав людини. Останнє є не в повній мірі обґрунтованим, оскільки, фактично, трудові права громадян як об'єкт кримінально-правового захисту передбачено не тільки у п'ятому розділі Особливої частини Кримінального кодексу України. Трудові правовідносини в межах кримінального законодавства нашої держави захищені також у сьомому розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності; у ст. 270 КК України; у десятому розділі, присвяченому кримінальним правопорушенням проти безпеки виробництва.

Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина представлені у кримінальному законодавстві в ст. ст. 170-175 КК України і передбачають протиправними такі діяння: перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій, перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, грубе порушення законодавства про працю, грубе порушення угоди про працю, примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку, невиплату заробітної плати,

стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат. Вказані суспільно небезпечні акти було розглянуто лише у декількох дисертаційних дослідженнях та на рівні наукових статей у фахових виданнях, та у тезах науково-практичних заходів.

Так, у 2017 році М. В. Фоменко захистила дисертаційне дослідження, присвячене кримінально-правовій характеристиці перешкоджання законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України). Вчена звернула увагу на «гостроту проблеми недостатньої захищеності, гарантованості соціальних, трудових, громадянських прав в нашій державі, а надто права на свободу об'єднань. Ця проблема має глибинні історичні коріння, проте найбільш яскраво проявилась у період масових акцій протесту народу України протягом листопада 2013 – лютого 2014 рр., коли широкої поширеності набули факти перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій і громадських організацій. Об'єднання громадян відіграють важливу роль у розбудові правової соціальної держави. Їх належна правова охорона є однією з базових умов прогресивного поступу українського суспільства в цілому. В структурі існуючих правових гарантій належної реалізації права громадян на об'єднання чільне місце посідає кримінально-правова норма, зафіксована у ст. 170 КК України «Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій». Втім, правозастосовна практика за нею практично відсутня: щоріку на судовий розгляд спрямовується в середньому 1–2 кримінальних провадження за цією статтею. Не в останню чергу це зумовлено недосконалою конструкцією складу злочину, труднощами у тлумаченні його змісту та, як наслідок, проблемами із кваліфікацією й доказуванням» [1, с. 9]. Вчена зробила спробу довести доцільність криміналізації такого кримінального правопорушення, не дивлячись на те, що з практичної точки зору позитивна статистична картина може поставити під сумнів його актуальність для українського суспільства. Хоча, ми впевнені, що такий стан справ є наслідком не стільки проблем, пов'язаних із кваліфікацією та доказуванням, скільки – з латентністю таких діянь (що, до речі, обумовлено бінарним причинно-наслідковим комплексом, котрий включає в себе нормативно-правові прогалини у конструюванні норм, відсутності належної науково-методичної розробки) та корумпованістю певних органів виконавчої та судової влади, не зацікавлених у їх своєчасному розкритті.

В. М. Андріїв у науковій статті на тему: «Щодо захисної функції міжнародних трудових норм. Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства» констатує, що «сутність кримінально-правового злочину у сфері дії трудового права

полягає в порушенні нормативних приписів, які містяться в нормативно-правових актах, покликаних регулювати трудові та безпосередньо пов'язані з ними відносини» [2, с. 14]. «Злочинність проти прав працівників передбачає порушення законодавчо закріплених суб'єктивних трудових прав, а також гарантій їх реалізації працівниками або звуження чи обмеження таких прав тощо. Тобто дані злочини посягають на конкретно визначені норми права, що являють собою систему національного законодавства у сфері праці. Конкретизуючи теоретико-правовий аналіз злочинів трудових прав працівників у кримінологічному аспекті, вчений наводить твердження О.С. Стеблинської, яка у своєму підручнику з кримінального права України вказує, що під злочинами проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина розуміють суспільно небезпечні протиправні діяння, що посягають на гарантовані Конституцією України особисті права та свободи (виборчі, трудові, сімейні, релігійні, інтелектуальні тощо) людини та громадянина, заподіюючи їм істотну шкоду чи створюючи реальну загрозу заподіяння такої шкоди. Кримінальні правопорушення проти трудових прав працівників посягають на конституційні права громадян у сфері трудових відносин та деякі інші права, пов'язані з реалізацією права на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43 Конституції України)» [3; 4, с. 63]. Отже, вчені зробили спробу пояснити глибинну сутність криміналізації посягання на трудові права працівників як на спосіб дестабілізувати систему державного управління, політико-економічні та соціальні функції держави та суспільства.

М.П. Куцевич в аспекті свого дисертаційного дослідження на тему: «Проблеми захисту трудових прав працівника засобами кримінального права» основними вважає права, «які дозволяють забезпечити основні інтереси та потреби найманого працівника, його конституційні права та гарантії як людини та громадянина. Враховуючи вищенаведені позиції науковців щодо тлумачення поняття «злочин» або порушення прав, а також безпосередньо стосовно розуміння категорії «злочини проти трудових прав працівників», вчений наводить власне розуміння досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. Злочини проти трудових прав працівників – це суспільно небезпечні протиправні діяння суб'єктів трудових правовідносин, які порушують чинні кримінально-правові норми та посягають на конституційні права працівників у сфері трудових відносин й інші права та свободи, що пов'язані із здійсненням права на працю, зокрема право на охорону праці, право на належну та гідну винаго-

роду, право на відпочинок тощо» [5, с. 3]. На нашу думку, під кримінальними правопорушеннями проти трудових прав громадян необхідно розуміти *систему суспільно небезпечних, винних, протиправних діянь суб'єктів формування та реалізації політики у сфері забезпечення та охорони трудових відносин в Україні, які спрямовано на порушення відносин, пов'язаних із нормуванням та оплатою праці, укладенням та припиненням трудового договору, охороною праці та відносин, що реалізуються у випадках виникнення трудового конфлікту.*

В.В. Топчій в науковій статті на тему: «Злочини проти трудових прав: перспективи формування методики розслідування» звертає увагу на те, що «порушення трудових прав набувають масового характеру у зв'язку з нестабільною соціально-економічною ситуацією, вадами нормативно-правового регулювання у сфері трудових відносин, недостатньою ефективністю діяльності органів нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю, які повинні у межах компетенції, відповідно до існуючих юридичних процедур забезпечувати постійний контроль за додержанням суб'єктами господарювання трудового законодавства шляхом перевірок та вжиття заходів щодо притягнення порушників трудового законодавства до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності (аналіз судової статистики щодо захисту трудових прав людини дозволяє зробити висновок про те, що в судах найбільшу кількість складають такі категорії справ: необґрунтована невивплата заробітної плати, а також незаконні звільнення працівників, тобто грубі порушення законодавства про працю)» [6, с. 117]. Ми абсолютно погоджуємось із думкою вченого, оскільки, дійсно, більшість причин порушення трудових прав працівників пов'язані із неспроможністю та/або неможливістю працедавця в повній мірі їх забезпечити, що обумовлено наявністю власних інтересів, корупцією та іншими соціально-матеріальними факторами. Інколи такі кримінальні правопорушення стають наслідками прагнення приховати інші суспільно небезпечні діяння в своїх інтересах або інтересах третіх осіб.

Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. Порушення трудових прав громадян, здебільшого, передбачено у ст. 212-1 КК України (ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування).

В.П. Хоменко у науковій статті на тему: «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в системі злочинів у фіскальній сфері» вказує, що «безпосереднім

об'єктом злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, є суспільні відносини, регламентовані законодавством України, що виникають у сфері фінансової діяльності держави щодо сплати єдиного внеску на загально-обов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, які забезпечують формування таких централізованих фондів соціального страхування, як Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначено його базові засади. Залежно від страхового випадку передбачено такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; медичне страхування; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття; інші види страхування, передбачені законами України (ст. 4 Закону України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14 січня 1998 року). Суб'єктами загальнообов'язкового державного соціального страхування є застраховані громадяни, а в окремих випадках – члени їхніх сімей та інші особи, страхувальники й страховики. Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюють загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Коло осіб, які можуть бути застрахованими за таким страхуванням, визначено в законодавстві. Відповідно до ст. 7 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту): а) на підприємствах, в організаціях, установах незалежно від форм власності й господарювання; б) у фізичних осіб. Перелік, доповнення й уточнення кола осіб, які підлягають такому страхуванню, а також конкретних його видів, до яких входять особи, визначено в законах України щодо окремих видів цього страхування» [7, с. 23]. Таким чином, можна підсумувати, що загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню підлягають особи, котрі мають певні трудові взаємовідносини, працюючи або на юридичних осіб та державу, або на фізичних осіб. Тобто, фактично, ухиляючись від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне стра-

хування, кримінальний правопорушник завдає шкоду інтересам та правам працівників.

М.В. Куцевич вказує, що «при вчиненні злочину, передбаченого ст. 212-1 КК України, найбільша шкода завдається інтересам конкретного працівника, оскільки унеможливується реалізація його основних прав, а не якимось абстрактним відносинам фіскального характеру, тому ці права є об'єктом даного злочину. Підсумовуючи, вчений констатує, що одним з основних безпосередніх об'єктів злочину «ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (ст. 212-1 КК) є встановлений законодавством порядок реалізації трудових прав працівника, зокрема таких основних трудових прав, як право на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, право на матеріальну допомогу в разі безробіття, право на відшкодування шкоди, завданої нещасним випадком, чи у випадку професійного захворювання. Щодо суб'єктів, то, на перший погляд, ухилення від сплати єдиного соціального внеску може бути вчинено роботодавцем або фізичною особою підприємцем, яка обрала спрощену систему оподаткування, або особою, яка провадить незалежну професійну діяльність» [5, с. 191; 8]. Ми абсолютно погоджуємось зі вченим та зі свого боку хочемо додати, що дане кримінальне правопорушення, здебільшого, посягає саме на трудові права працівників і лише потім – на фіскальну складову та порядок здійснення господарської діяльності. Вказане дозволяє констатувати, що дане суспільно небезпечне діяння логічніше було б передбачити у V розділі Особливої частини КК України.

Стаття 270 КК України. Порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки.

Вивчення наукового масиву надало нам можливість констатувати майже повну відсутність наукових праць, у яких розглядалося б вказане кримінальне правопорушення. Такий стан справ є не в повній мірі аргументованим, оскільки саме діяння має значення для законодавця та держави, що підтверджується його нещодавньою редакцією, відповідно до якої було внесено зміни до ч. 1 ст. 270 КК України та посилено санкцію норми.

Здебільшого, порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки розглядається у роботах М.В. Куцевича, який вказує, що «досліджуючи трудові права працівника як об'єкт злочинів, передбачених ст. 270 КК України, потрібно проаналізувати законодавство України, яке регламентує суспільні відносини у сфері забезпечення пожежної безпеки. У КЦЗУ, який був прийнятий 02 жовтня 2012 року та набрав чинності з 01 липня 2013 року, поняття «пожеж-

на безпека» визначається як відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям або довкіллю» [9]. «Виходячи з наведеного, вчений доходить до висновку, що пожежна безпека працівників повинна передбачати комплекс необхідних заходів та засобів роботодавця, які направлені на завчасне запобігання запалюванню, пожежам та вибухам на підприємствах, в установах, організаціях, у роботодавців фізичних осіб, а також на мінімізацію деструктивної дії небезпечних чинників, які утворюються в разі їх виникнення. Стан пожежної безпеки праці на підприємствах, в установах, організаціях визначається частотою та повторюваністю небезпечних ситуацій, що виникають у процесі праці, а також часом їх існування і кількістю людей, що підпадають під їх вплив. Роботодавець зобов'язаний розробити ефективну протипожежну систему, яка здатна вчасно виявляти або розпізнавати небезпечні виробничі фактори» [5, с. 216]. Отже, порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки, має наслідками: 1) порушення трудових прав працівника; 2) загрозу життю та здоров'ю працівника; 3) дестабілізацію механізму трудових правовідносин та їх нормативно-правового регулювання; 4) дестабілізацію роботи підприємства (організації, установи тощо).

П.Д. Пилипенко у підручнику «Охорона праці в галузі юриспруденції» пише про те, що «систему заходів пожежної безпеки утворюють організаційні, інженерно-технічні та інші заходи. До них автор відносить: організацію пожежної охорони, навчань, інструктажів з питань пожежної безпеки; запровадження нових засобів протипожежної автоматики і пожежогасіння, підвищення вогнестійкості будівельних конструкцій; своєчасне проведення профілактичних оглядів та ремонтів устаткування; встановлення відповідного протипожежного режиму (відведення місць для паління, можливість застосування побутових нагрівальних приладів, встановлення правил стоянки транспортних засобів тощо); вивчення правил пожежної безпеки та навчання персоналу; забезпечення приміщень планами (схемами) евакуації осіб в разі виникнення пожежі» [10, с. 164-165]. «Дані заходи спрямовані на забезпечення трудових прав працівників у сфері пожежної безпеки, а також на запобігання виникненню пожеж. Відповідно до ч. 2 ст. 55 КЦЗУ діяльність із забезпечення пожежної безпеки є складовою виробничої та іншої діяльності посадових осіб і працівників підприємств, установ та організацій» [9]. «Зазначена вимога відображається у трудових договорах (контрактах), стагутах та положеннях. Забезпечення пожежної безпеки суб'єкта господарювання покладається на власників та керівників таких суб'єктів господарювання. Варто підкреслити,

що посадові особи та працівники проходять навчання та перевірку знань з питань пожежної безпеки у порядку, встановленому постановою КМУ від 26 червня 2013 року №444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» [11]. Таким чином, пожежна безпека гарантується кожному працівнику та має забезпечуватись спеціально уповноваженими особами.

Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва.

Відтак, що стосується кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва, хочемо звернути увагу, що, здебільшого, наявні наукові праці присвячені ст. 271 та 272 КК України. Інші суспільно небезпечні діяння розглядалися ремарочно в межах наукових статей на іншу тематику або у тезах науково-практичних заходів. Нажаль, кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва також не є популярними серед вчених. Однак, ми виділили декілька актуальних та вичерпних статей.

Так, І.О. Харь присвятив своє дослідження проблемі визначення суб'єкта складів злочинів проти безпеки виробництва. Вчений вказує, «що суб'єктом злочинів проти безпеки виробництва можуть бути: за ст. 271 КК – фізична осудна служба особа підприємства, установи, організації або громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яким до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності та такі, які зобов'язані забезпечити вимоги законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці; за ст. 272 КК – фізична, осудна, службова, неслужбова особа (України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яким до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності, тобто особа, яка зобов'язана дотримуватися правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві; за ст. 273 КК – фізична осудна, приватна, службова особа, суб'єкт підприємницької діяльності (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яка зобов'язана дотримуватися правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах та якій до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності; за ст. 274 КК – фізична, осудна, службова, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності, тобто особа, яка зобов'язана дотримуватися на виробництві правил ядерної або радіаційної безпеки; за ст. 275 КК – фізична осудна, службова, неслужбова особа (громадянин України, особа без

громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнився вік кримінальної відповідальності, тобто особа, яка зобов'язана дотримуватися під час розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції правил, що стосуються безпечного її використання, а також порушення під час проектування чи будівництва правил, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд» [12, с. 55]. Таким чином, норми мають майже необмежений перелік суб'єктного складу та передбачають можливість вчинення таких кримінальних правопорушень як службовими, так і неслужбовими особами.

Таким чином, проведені дослідження надало можливість підсумувати певну прогалину у напрямку наукової роботи з вивчення особливостей кримінальної відповідальності та покарання за кримінальні правопорушення, котрі тим, чи іншим чином посягають на трудові права громадян. Нами було встановлено декілька розділів кримінального законодавства України, окремі норми яких пов'язані із трудовими правовідносинами, не дивлячись на те, що безпосереднім об'єктом передбачених ними кримінальних правопорушень є інші суспільні відносини. У зв'язку із вказаним, наразі концепція кримінально-правового та кримінологічного захисту трудових правовідносин в Україні розроблена не в повній мірі. Дослідження теоретичного масиву кримінально-правової та кримінологічної науки в межах захисту трудових прав з моменту прийняття чинного КК України і до сьогодні надало можливість класифікувати останні *на дві групи за ознакою предмета дослідження*: 1) феномен кримінального правопорушення проти трудових прав, їх ознаки, понятійно-категоріальний апарат та механізм кримінально-правової протидії; 2) суб'єкт кримінального правопорушення проти трудових прав: дефініція, класифікація, типологія. Враховуючи вказане, з метою встановлення прогалин у кримінально-правовій та кримінологічній науці в частині кримінальних правопорушень проти трудових прав громадян та їх протидії, пропонуємо зупинитись більш детально на вивченні сучасних наукових підходів до їх визначення.

Для удосконалення теоретичної моделі кримінально-правового та кримінологічного механізму захисту трудових прав громадян України *першочерговою розробки потребує проблематика у наступних напрямках*: 1) методологічні засади дослідження особливостей запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні; 2) генеза становлення та розвитку кримінального законодавства України в частині охорони трудових відносин; 3) понятійно-категоріальний апарат компіляції трудового та кримінального законодавства; 4) джерела та суб'єкти забезпечення і механізм реалізації

кримінологічної політики у сфері охорони трудових відносин в Україні; 5) кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері охорони трудових відносин в Україні (сучасний стан, структура, динаміка кримінальних правопорушень проти трудових прав і свобод людини і громадянина; структура особи кримінального правопорушника тощо); 6) віктимологічні ознаки та властивості жертв кримінальних правопорушень проти трудових прав і свобод людини і громадянина (структура особистості жертви кримінального правопорушення проти трудових прав і свобод; віктимогенні індивідуально-психологічні особливості особи жертви тощо); 7) стратегії запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони трудових відносин в Україні; 8) міжнародні стандарти реалізації кримінальної політики у сфері охорони трудових відносин та зарубіжний досвід кримінологічного захисту трудових прав та свобод працівників.

Література

1. Фоменко М.В. Кримінально-правова характеристика перешкодження законній діяльності профспілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. 2017. 16 с.
2. Андрійів В.М. Щодо захисної функції міжнародних трудових норм. *Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства*. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. С. 14-17.
3. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Стеблинська О.С. Кримінальне право. Особлива частина. К.: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 358 с.
5. Куцевич М.П. Проблеми захисту трудових прав працівника засобами кримінального права: дис. доктора юрид. наук: 12.00.05, 12.00.08. Одеса, 2018. 460 с.
6. Топчій В.В. Злочини проти трудових прав: перспективи формування методики розслідування. *Наше право*. 2013. № 13. С. 115-119.
7. Хоменко В. Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в системі злочинів у фіскальній сфері. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 116. 2020. С. 22-30.
8. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 №77-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 2-3. Ст. 11
9. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34-35. С. 1802. Ст. 458.
10. Охорона праці в галузі юриспруденції: посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, О.І. Жолновим, З.Я. Козак та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка. К.: Ін Юре, 2013. 272 с.
11. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: Постанова КМУ від 26.06.2013 № 444. *Офіційний вісник України*. 2013. № 50. С. 49. Ст. 1788.
12. Харь І. О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта складів злочинів проти безпеки виробництва. *Юридична наука*. 2017. № 1. С. 54-66.